

Joanna Grzela

dr, Katedra Krajów Europy Północnej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Obrona terytorialna w państwach nordyckich

Wprowadzenie

Bezpieczeństwo i stabilność to dwa ważne pojęcia w słowniku Nordyków. Po zakończeniu „zimnej wojny” wiele państw ograniczyło swój potencjał obronny, podczas gdy wymagania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa stale rosną. Charakter współczesnych konfliktów zbrojnych i środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego wymagają wzmocnienia wojsk operacyjnych, dlatego kraje nordyckie odbudowują zasoby sił zbrojnych. Wzrost liczby niemilitarnych zagrożeń powoduje natomiast, że państwa wzmacniają swoje gwardie krajowe oraz organizacje wojskowe działające na zasadzie wolontariatu, jako siły wspomagania. Obrona terytorialna stanowi część systemu militarnego przygotowania do prowadzenia (wraz z wojskami operacyjnymi, pozamilitarnymi podmiotami obronnymi i społeczeństwem) obrony powszechnej państwa¹. Gwardie są siłami pomocniczymi, współodpowiedzialnymi za obronę terytorialną i bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Ich zadania polegają na obronie i wspieraniu lokalnych społeczności w czasie konfliktu zbrojnego oraz podczas klęsk żywiołowych lub katastrof. W tym potencjale istotną rolę odgrywa element paramilitarny, w skład którego wchodzi stowarzyszenia paramilitarne, proobronne oraz całość społeczeństwa. Ich niebagatelnym walorem jest dobra znajomość terenu stanowiącego obszar odpowiedzialności obronnej i ratowniczej, co jest związane z rodzinnym miejscem zamieszkania żołnierzy obrony terytorialnej.

Celem artykułu jest charakterystyka wojsk obrony terytorialnej w państwach nordyckich. Autorka po dokonanej analizie treści dokumentów i systemowej twierdzi, że

¹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON Wydział Strategiczno-Obronny, Warszawa 2008, s. 82–83.

obrona terytorialna w krajach nordyckich ma długą historię oraz odgrywa istotną rolę w systemach bezpieczeństwa tych krajów. Jest ona odrębnym rodzajem sił zbrojnych, tak więc jej obecność nie tylko uzupełnia i wzmacnia istniejące wojsko, ale wpływa na poprawę stanu bezpieczeństwa wewnętrznego oraz zewnętrznego. Organizacja sił obrony terytorialnej jest mocno związana z narodowymi strategiami bezpieczeństwa i położeniem geopolitycznym krajów nordyckich. Artykuł powstał w oparciu o literaturę przedmiotu oraz materiały źródłowe – dokumenty, stanowiska i oświadczenia polityków. Został on oparty na piśmiennictwie anglojęzycznym i polskojęzycznym.

Organizacja obrony terytorialnej w państwach nordyckich

Szwecja

Szwecja w powszechnym odbiorze postrzegana jest jako państwo o stabilnej i pokojowo zorientowanej polityce zagranicznej, a zasada wojskowego niezaangażowania jest mocno osadzona w jej polityce bezpieczeństwa. Istotnie, kraj ten unika zaangażowania wojskowego w konfliktach międzynarodowych i nie jest w stanie wojny od 1814 roku. Polityka bezaliansowości stała się podstawą strategii bezpieczeństwa państwa „trzech koron” do przełomu XX i XXI wieku, kiedy to m.in. pod wpływem rosnącej agresji Rosji nastąpiły zmiany w szwedzkiej polityce bezpieczeństwa i obrony. Siły Zbrojne Szwecji, które w okresie powojennym, wybrały model ekspedycyjny (opary na udziale w misjach pokojowych) – mniej skoncentrowany na kwestiach obronnych kraju, także muszą przejść gruntowną reformę. Działania Federacji Rosyjskiej w regionie nordycko-bałtyckim wymusiły zmiany, które z jednej strony polegają na stopniowym dofinansowaniu sektora obrony, a z drugiej na wzmacnianiu organizacyjnym (rząd Szwecji zdecydował o reaktywowaniu od stycznia 2018 roku, zawieszonego w 2010 roku, powszechnego poboru). Rząd przyjął odnowioną koncepcję obrony całkowitej: odpowiednie agencje rządowe mają wznowić planowanie obrony cywilnej i wsparcia cywilnego obrony wojskowej (taka strategia obrony stosowana była w okresie „zimnej wojny”). Ponadto, po raz pierwszy od ponad dwóch dekad, zdecydowano o sukcesywnym zwiększaniu wydatków na obronność – w ciągu najbliższych pięciu lat o 10,2 mld koron (1,18 mld dol., 1,09 mld euro), czyli 2,2% rocznie (aż o 11% dotychczasowej kwoty). Całkowite wydatki na obronę w ciągu najbliższych pięciu lat mają wynieść 224 miliardy koron².

W szwedzkiej koncepcji obrony całkowitej ważną rolę odgrywa Gwardia Krajowa (*Hemvärnet – Nationella skyddsstyrkorna /Home Guard*), która jest częścią Sił Zbrojnych. Została ona powołana 29 maja 1940 roku i stanowi podstawę obrony terytorialnej kraju. Powstała w celu zaangażowania społeczeństwa w obronę kraju w trakcie działań wojennych lub w sytuacjach zagrożenia oraz pomocy służbom cywilnym w likwidowaniu skutków klęsk żywiołowych³. Początkowo jednostki *Home Guard* składały się z 8 do 15 osób, znajdujących się w obrębie miast i fabryk w całej Szwecji, służąc jako obrona w przypadku inwazji lub ataku (zadania i wyposażenie były proste,

² Zob.: *Military Spending in Europe in The Wake of The Ukraine Crisis*, SIPRI 13 April 2015.

³ K.E. Lioe, *Armed Forces in Law Enforcement Operations? – The German and European Perspective*, Springer – Verlag Berlin Heidelberg 2011, s. 116–117.

gdyż jednostki Gwardii były traktowane jako siły rezerwowe). Członkowie *Hemvärnet* najczęściej byli byłymi żołnierzami. Posiadali amunicję, strzelby, karabiny maszynowe, medykamenty i odzież ochronną. Istnieje również damski oddział obrony o nazwie *Lotta Corps* (powstał w 1924 roku)⁴. Początkowo wykonywał on zadania uzupełniające wobec głównych jednostek. Wśród funkcji *Lotta Corps*, była praca administracyjna i dostarczanie żołnierzom odzieży. Obecnie *Lotta Corps* jest największą ochotniczą organizacją obrony dla kobiet. Jest pomocnicza wobec *Home Guard*, a jej podstawową zasadą jest dobrowolne zaangażowanie, co oznacza, że same kobiety wybierają dla siebie zadania. *Lotta Corps* działa w całym kraju za pośrednictwem ok. 100 lokalnych korpusów (*lottakår*)⁵.

Współcześnie *Hemvärnet* ma za zadanie przede wszystkim ochronę, monitorowanie i wspieranie społeczeństwa w czasach kryzysu, zapewniając w ten sposób narodową i terytorialną obronę i ochronę Szwecji. Jej zasadnicze funkcje, to: nadzorowanie, ochrona i obrona ważnych obiektów, które są nieodzowne do właściwego działania wojsk operacyjnych, w celu zapobiegania aktom sabotażu. Są to m.in.: magazyny wojskowe, lotniska, bazy morskie, centra łączności, porty oraz infrastruktura ważna dla funkcjonowania państwa: ujęcia wody, stacje radiowe i telewizyjne, instalacje energetyczne, telekomunikacja, itp. Inne zadania, to: ochrona i obrona lotnisk, monitorowanie granicy, zabezpieczanie szlaków komunikacyjnych, zwalczanie grup dywersyjnych, nadzór terytorialny, eskorta i zabezpieczenie transportu, ochrona personelu specjalistycznego. *Hemvärnet* wykonuje je wykorzystując instalacje wojskowe i cywilne. Szczegółowe zadania zależą przede wszystkim od rodzaju specjalności poszczególnych jednostek – niektóre bataliony są w posiadaniu eskadry samolotów rozpoznawczych; jednostki w regionach przybrzeżnych mają natomiast kompanie morskie i statki bojowe, przy pomocy których prowadzą akcje ratownicze i poszukiwawcze, patrolują wyspy, zajmują się identyfikacją i unieszkodliwianiem min morskich oraz ochroną portów przed sabotażem i atakiem. Gwardia Krajowa jest także uwzględniona w szwedzkim systemie zarządzania kryzysowego. *Home Guard* jest gotowa do wsparcia policji (wykonuje specyficzne działania realizowane na wniosek i potrzeby kierownictwa policji, jak np. blokada dróg) oraz służb ratowniczych (członkowie organizacji mogą uczestniczyć w operacjach ratowniczych i poszukiwawczych, udzielają pomocy podczas klęsk żywiołowych i innych sytuacji kryzysowych). Wszystkie działania *Hemvärnet* są koordynowane przez dowództwo wojskowe.

Na czele Gwardii stoi Komendant, który nią zarządza i kieruje szkoleniami, podlegając przy tym pod Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych Szwecji. Szwedzka *Home Guard* liczy obecnie 22 000 żołnierzy i jest podzielona na 40 batalionów, które obejmują cały kraj (wcześniej liczyła ona 42 000 żołnierzy, 70 batalionów i około 300 kompanii – jedna kompania przypadała na gminę)⁶. Batalion zawiera od 2 do 5 kompanii, co daje łącznie minimum 300 żołnierzy. Każdy batalion ma jednostkę szybkiego reagowania, która jest bardziej mobilna i przygotowana do operacji bojowych niż reszta batalionu i posiada zdolność reakcji w minimalnym czasie na wezwanie do nieprze-

⁴ J. Gilmour, *Sweden, the Swastika and Stalin: The Swedish experience in the Second World War*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2011, s. 231–234.

⁵ Zob.: <https://svenskalottakaren.se/start/english/about> [dostęp: 06.03.2017].

⁶ W szczytowym okresie – w 1986 roku – wojska obrony terytorialnej w Szwecji liczyły 120 000 członków.

widzianych sytuacji, wymagających działań ratunkowych. Składa się ona z dobrze wyszkolonych żołnierzy, wyposażonych w wysokiej jakości sprzęt. W każdej kompanii (liczy ona od 2 do 5 plutonów – łącznie jest to minimum 100 żołnierzy) jest sztab kompanii, a w batalionie sztab batalionu z plutonem dowodzenia. Każdy pluton składa się z 4 grup (grupa to 8 osób) i zespołu dowodzenia – w sumie ok. 40 osób⁷. W strukturze istnieją jeszcze 22 Ośrodki Szkoleniowe i 12 dowództw pułkowych. Szwecja jest podzielona na cztery dystrykty wojskowe: Północny region wojskowy, Centralny region wojskowy, Zachodni region wojskowy i Południowy region wojskowy. Składają się one z okręgów opartych głównie na dużych garnizonach. Pod te okręgi podlegają grupy szkoleniowe, opiekujące się batalionami *Hemvärnet*.

Hemvärnet to wyszkolony i kompetentny zespół ludzi, który jest gotowy do wsparcia policji oraz służb ratowniczych. Jego atutem jest szczegółowa wiedza o danym obszarze oraz szybkość mobilizacji. Personel składa się z rekrutowanych lokalnie wolontariuszy oraz z doświadczonych, byłych żołnierzy. Działają oni w swoim najbliższym otoczeniu, mają zatem silną motywację do zadań. Oprócz pracowników, którzy zakończyli swoją służbę wojskową i tych, którzy mają za sobą odbyte podstawowe szkolenie wojskowe, *Hemvärnet* składa się z ratowników medycznych i sanitariuszy. Obecnie członkiem *Home Guard* może zostać każdy obywatel Szwecji, który ukończył 18 lat i przeszedł podstawowe szkolenie wojskowe (trwające 85 dni) oraz uzyskał pozytywną ocenę wywiadu wojskowego i służb bezpieczeństwa, policji czy władz miejskich. Po zaakceptowaniu żołnierze odbywają szkolenie wprowadzające. Członkowie szwedzkiej Gwardii Krajowej podpisują bezterminowy kontrakt. Za służbę i udział w ćwiczeniach otrzymują różne świadczenia – od diet, poprzez wynagrodzenia funkcyjne, po świadczenia dodatkowe. Każdy członek *Hemvärnet* jest zobowiązany do odsłużenia w wojsku kilkanaście dni w roku w zależności od funkcji (jest to warunek *sine qua non* wypłaty żołdu, którego wysokość związana jest z zajmowanym stanowiskiem. Do tego dochodzi ekwiwalent za każdy dzień służby i pokrycie kosztów dojazdu na ćwiczenia)⁸. Żołnierze są regularnie szkoleni i stale testowani pod kątem sprawności i przydatności do służby. Szkolenie polega na obowiązkowym odbyciu dwóch 4-dniowych ćwiczeń rocznie (członkowie jednostek szybkiego reagowania) lub jednego 4-dniowego (organizowanego dla pozostałych jednostek; w przypadku oficerów szkolenie obowiązkowe trwa 6 dni w roku). Oprócz tych szkoleń, kompanie organizują własne ćwiczenia (ok. 10 weekendowych ćwiczeń rocznie). Większość żołnierzy poświęca znacznie więcej czasu w ciągu roku na szkolenia niż tylko na te obowiązkowe, trwające do 4 do 8 dni. Dla celów szkoleniowych utworzono *National Home Guard Combat School* w Vällinge.

Członkowie *Hemvärnet* są wyposażeni w karabinki automatyczne AK 4B, łącznieściovcy w pistolety Glock 88, a członkowie jednostek szybkiego reagowania m.in. w granatniki przeciwpancerne. Na stanie oddziału mogą być ponadto: karabiny maszynowe, snajperskie czy granatniki przeciwpancerne. Gwardziści mogą przechowywać lekką broń w domu lub w magazynach⁹.

⁷ Zob.: <https://www.hemvarnet.se/org> [dostęp: 20.02.2017].

⁸ G. Matyasik, K. Wachowicz, *Szwecja stawia na Hemvarnet (Gwardię Krajową)*, „Obrona Narodowa. pl”, w: <https://obronanarodowa.pl/content/czasopismo.html> [dostęp: 06.03.2017].

⁹ Zob.: <http://www.forsvarsmakten.se/en/about/organisation/home-guard> [dostęp: 20.02.2017].

Znaczenie szwedzkiej *Home Guard* wzrosło po zakończeniu „zimnej wojny” i wejściu Szwecji do Unii Europejskiej (UE) w 1995 roku. To przypieczętowało proces demilitaryzacji, gdyż przyniosło ze sobą poczucie, że sprawy związane z bezpieczeństwem będą rozstrzygane za pomocą narzędzi pozamilitarnych, z *soft power* jako instrumentem UE. W 2010 roku służba wojskowa została uchylona i wprowadzono zawodowe siły zbrojne. Ponadto, ruch Rosji ku demokracji i pluralizmowi, wzmocnił przekonanie, że zbrojna obrona narodowa jest czymś, co należy do przeszłości. Liczba żołnierzy zmniejszyła się, a Szwedzkie Siły Zbrojne zostały zreorganizowane i przygotowane do prowadzenia operacji międzynarodowych oraz zarządzania kryzysowego. Wydatki obronne ograniczono do ok. 1% PKB. Uznano wtedy, że w istniejącej sytuacji geopolitycznej, tak duża armia jest niepotrzebna. Zastąpiła ją armia zawodowa, która liczy obecnie około 22 tysięcy żołnierzy.

Szwedzka *Home Guard* posiada swoją organizację młodzieżową – Kadetów Gwardii Krajowej (*hemvärnsungdomar*), która składa się z dziewcząt i chłopców w wieku 15–20 lat i stanowi ważny element obrony terytorialnej. Kadeci odbywają treningi sprawnościowe (marsze kondycyjne, podstawowe zasady *survivalu*) oraz zasadnicze szkolenie wojskowe z zakresu komunikacji, pierwszej pomocy, posługiwania się bronią palną (po skończonym 16. roku życia). Młodzież do 17. roku życia odbywa szkolenie w zakresie strzelania z broni pneumatycznej, a mając 18 lat, kadet może przejść szkolenie bojowe. Szkolenia te są prowadzone w weekendy oraz w ramach zgrupowań letnich i zimowych.

Hemvärnet współpracuje z wieloma organizacjami proobronnymi, które są drugim wiele znaczącym elementem obrony terytorialnej kraju. W Szwecji jest ich 18, przy czym 8 z nich posiada specjalne porozumienia z Gwardią, w wyniku których członkowie tych organizacji, bez konieczności odbycia przeszkolenia wojskowego, mogą stać się żołnierzami włączonymi do systemu obrony państwa. Są to: Ochotniczy Korpus Powietrzny, Ochotniczy Klub Motocyklowy, Ochotnicza Organizacja Radiowa – radio i połączenia telefoniczne, Szwedzkie Stowarzyszenie Kierowców, Szwedzki Czerwony Krzyż, Szwedzkie Stowarzyszenie Przewodników Psów Służbowych, Ochotnicza Formacja Wodna, Stowarzyszenie Szwedzkich Wolontariuszek Ruchu Lotta (SLK). Podmioty te rekrutują ochotników i szkolą ich na określone specjalności wojskowe w *Hemvärnet*¹⁰. Należy do nich ok. 6% mieszkańców Szwecji, co przy 10 milionowej populacji daje grupę 600 000 obywateli.

Hemvärnet posiada także 26 muzycznych zespołów wojskowych, w skład których wchodzi około 1500 muzyków.

Hemvärnet jest ważnym wsparciem Sił Zbrojnych Szwecji, a przez to i zdolności obronnych kraju. Jej członkowie dzielą się swoimi umiejętnościami oraz wiedzą, potrzebnymi zarówno z punktu widzenia wdrażania koncepcji obrony totalnej, jak również zdolności radzenia sobie z kryzysami w czasie pokoju. W strategii obrony Szwecji na lata 2016–2020 zaplanowano wzmocnienie Gwardii Krajowej, zarówno poprzez zakup nowego sprzętu, jak i wsparcie kadrowe¹¹.

¹⁰ Zob.: <http://www.frivilligutbildning.se> [dostęp: 14.02.2017]; <https://www.hemvarnet.se/om-organisationen/hemvarnsforbanden/692> [dostęp: 14.02.2017].

¹¹ *Sweden's Defence Policy 2016 to 2020*, The Government Offices of Sweden, June 2015.

Norwegia

Zgodnie z ogólną zasadą, wyrażoną w Konstytucji Norwegii, każdy obywatel państwa jest w równym stopniu zobowiązany do służby w obronie kraju przez określony czas, niezależnie od posiadanego statusu społecznego¹². Obowiązek służby wojskowej rozpoczyna się w wieku 19 lat i kończy w wieku 44 lat.

Norweska Gwardia Krajowa (*Heimevernet/HV, Home Guard*) została założona 6 grudnia 1946 roku i składa się z 45 000 żołnierzy (w tym ok. 3000 w siłach szybkiego reagowania). Stanowi ona fundament obrony terytorialnej w Norwegii w czasie pokoju, przede wszystkim podczas sytuacji kryzysowych oraz podczas konfliktów zbrojnych, gdyż może być również wykorzystana jako siła konwencjonalna. Podczas II wojny światowej ochotnicy skutecznie zabezpieczali obiekty infrastruktury, gdyż jako lokalna i zdecentralizowana siła, mieli zdolność do szybkiego mobilizowania się. W okresie „zimnej wojny” *Heimevernet* był zorganizowany w 18 dystryktach wewnątrz Norwegii. Do Gwardii należało wówczas 83 000 personelu. Ich uwaga była skupiona na potencjalnych zagrożeniach napływających z Europy Wschodniej.

Norweska *Home Guard* stanowi część sił zbrojnych i przede wszystkim bierze udział w obronie terytorium kraju. Jej struktura i zadania są ustalone przez Króla w porozumieniu z parlamentem¹³. Organizacja ta służy do ochrony ludności i lokalnej infrastruktury. Główne jej zadania to: ochrona integralności terytorialnej, wsparcie dla społeczeństwa obywatelskiego, wsparcie krajowego systemu zarządzania kryzysowego oraz asekuracja ogólnych funkcji komunalnych, która obejmuje: ochronę obiektów wojskowych, lokalnej infrastruktury, nadzór i patrole, ale również włączanie ochotników do działań międzynarodowych.

Obecna struktura norweskiej Gwardii jest podzielona na trzy komponenty: *Land Home Guard* (wojsko), *Naval Home Guard* (marynarka wojenna) i *Air Force Home Guard* (siły powietrzne) – łącznie ma do dyspozycji 550 aktywnych oraz 45 000 rezerwowych członków rozmieszczonych na terenie kraju, w tym: *Land* – 41 150 wraz z rezerwami, *Naval* – 1900 wraz z rezerwami i *Air* – 1450 wraz z rezerwami. W czasie wojny *Heimevernet* mogą działać jako regularne jednostki Sił Zbrojnych Norwegii, a ponieważ w przeważającej części Gwardia składa się z przedstawicieli lokalnej społeczności, to pozwala prowadzić skryte operacje i działania partyzanckie (sabotaż, zasadzki, etc.). *Land Home Guard* to ok. 80% całej Gwardii, *Naval Home Guard* to ok. 10%, *Air Force Home Guard* również ok. 10%. Do podstawowych zadań wojska należy ochrona infrastruktury krytycznej, nadzór i kontrola. Marynarka jest odpowiedzialna za nadzór i kontrolę przestrzeni morskiej poprzez identyfikację, monitoring oraz raportowanie wszelkich działań na morzu czy wzdłuż wybrzeża, ratownictwo nurkowe i pomoc w akcjach poszukiwawczych. Siły powietrzne Gwardii są zintegrowane ze strukturą lotnictwa Sił Zbrojnych Norwegii, a ich aktywność koncentruje się m.in. na ochronie głównych portów lotniczych, infrastruktury wojsk lotniczych i ich centrów dowodzenia oraz na kontroli.

¹² Artykuł 109, *The Constitution Of The Kingdom Of Norway*.

¹³ *The Home Guard Act*, w: <http://app.uio.no/ub/ujur/oversatte-lover/data/lov-19530717-028-eng.pdf> [dostęp: 15.02.2017].

Home Guard Norwegii składa się z trzech komponentów: sił szybkiego reagowania (składają się ze specjalnie wybranych, przeszkolonych i wyposażonych żołnierzy, którzy regularnie trenują 4–60 dni w roku. Są gotowe do reakcji w ciągu 24 godzin i są odpowiedzialne za ochronę i obronę, wsparcie działań antyterrorystycznych służb państwowych oraz pomoc w operacjach reagowania kryzysowego i ochrony suwerenności Norwegii. Siły te są mobilne i elastyczne z pierwszeństwem dostępu do nowej broni, sprzętu i szkoleń); sił wzmocnienia (są odpowiedzialne za operacje wsparcia; trenują 3–5 dni w roku) i sił rozwinięcia (odpowiedzialne za zabezpieczenie krytycznych miejsc infrastrukturalnych; trenują 3–5 dni co sześć miesięcy)¹⁴. Do celów szkoleniowych utworzono 2 ośrodki: *Home Guard Training Centre* w miejscowości Dombås oraz *Home Guard Officer Candidate School* w Porsangmoen.

Gwardia jest zdecentralizowana i obecna w całym kraju¹⁵. Podzielona jest przy tym na 4 regiony, 11 okręgów i 220 obszarów lądowych, 17 morskich i 7 powietrznych. Oprócz tego istnieje 15 jednostek szybkiego reagowania (w tym 4 należące do *Naval Home Guard*). Na czele Gwardii Narodowej stoi dowódca, wspierany przez Sztab znajdujący się w Bazie wojskowej Terningmoen w Elverum. Członkowie *Home Guard* muszą ukończyć sześciomiesięczne szkolenie podstawowe i zobowiązani są również do udziału w corocznych ćwiczeniach w celu utrzymania ich gotowości oraz sprawności. Dzięki znajomości lokalnych uwarunkowań, *Home Guard* jest ważnym pośrednikiem między Siłami Zbrojnymi a społeczeństwem obywatelskim. Znaczna część personelu w ramach tych jednostek ma wcześniejsze doświadczenia z regularnej służby w *Norwegian Armed Forces* (NAF) i międzynarodowych misji pokojowych.

Możliwości Gwardii Krajowej Norwegii w zakresie prowadzenia operacji wojskowych przeciwko jednostkom sił zbrojnym są mocno ograniczone. Jest ona przeznaczona do zadań pomocniczych, a nie do prowadzenia działań typowo bojowych. Dlatego uzbrojona jest w lekką broń strzelecką, a mianowicie w karabiny HK 417, HK 416, AG 3, karabiny przeciwprętowe, a także granatniki przeciwpancerne. Aktualny charakter *Heimevernet* (bardziej ochronny niż obronny) jest skutkiem stosunkowo niewielkiego zagrożenia sporami konwencjonalnymi na terytorium Norwegii oraz zwiększonym udziałem wojsk tego kraju w misjach pokojowych.

1 października 2015 roku, Szef Obrony Admiral Haakon Bruun-Hanssen przedstawił Strategiczny Przegląd Obrony zawierający koncepcję przyszłego rozwoju Sił Zbrojnych Norwegii. W założeniach Daleka Północ ma być traktowana priorytetowo, w związku z tym planowana jest tam zwiększona obecność i zdolność operacyjna, a w konsekwencji zostanie wzmocniony Okręg 17 w Finnmark¹⁶. Według rządowego planu, *Home Guard* zostanie zmniejszona z 45 000 do 35 000 żołnierzy w 2020 roku. Liczba personelu jednostek szybkiego reagowania wzrośnie z obecnych 3000 do 3250 (podobnie ich zdolność do szybkiej mobilizacji i przemieszczenia po całym kraju). Struktura obszarowa norweskiej *Home Guard* zostanie zmniejszona

¹⁴ B.C. Bankus, *Volunteer Military Forces Provide Homeland Security Around The World State Defense Force Monograph Series*, Fall 2007, Special Units, s. 9–10.

¹⁵ Zob.: <https://forsvaret.no/en/organisation/home-guard> [dostęp: 20.02.2017]; por. K. Kubiak, *Nordyckie złudzenia*, „Geopolityka” 2015, 3 (39), s. 4–21.

¹⁶ E. Regehr, M. Jackett, *Circumpolar Military Facilities Of The Arctic Five*, The Simons Foundation January 2017.

i dostosowana do celów priorytetowych (11. okręg *Home Guard* i jednostki *Naval Home Guard* zostaną rozwiązane)¹⁷.

W listopadzie 2016 roku Strategiczny Przegląd Obrony został przyjęty przez norweski parlament pod nazwą *Long Term Defence Plan*¹⁸. Zaakceptowano w nim wzrost wydatków na obronność. W budżecie 2017 roku na ten cel zapisano o 2,1 mld norweskich koron (0,23 mld euro) więcej. Zwiększenie budżetu to pierwszy etap realizacji *Long Term Defence Plan*, w którym na przestrzeni kolejnych 20 lat władze planują przeznaczyć 165 mld koron (18,1 mld euro) więcej na obronność. Gwardia Krajowa otrzyma ok. 3,4% budżetu resortu obrony, który na 2017 rok został zaplanowany w kwocie 51 mld koron (5,6 mld euro). W dokumencie znalazło się kilka zmian w stosunku do pierwotnych założeń zaproponowanych przez Szefa Obrony w 2015 roku. Przyjęto m.in., że decyzja o zamknięciu 11. okręgu *Home Guard* i obozu szkoleniowego dla skautów w Setnesmoen, zapadnie ostatecznie po dokładnym przeglądzie wojsk lądowych w 2017 roku¹⁹.

Warto w tym miejscu dodać, iż władze Norwegii stwarzają warunki do tego, by także młodzież mogła włączyć się do obrony terytorialnej kraju. Istnieje Gwardia Krajowa Młodzieży, która jest organizacją dla chłopców i dziewcząt w wieku od 16 do 21 lat. W jej ramach utworzono ponad 90 oddziałów, skupiających łącznie ok. 680 młodych ludzi. Członkowie tej organizacji noszą mundury i mają swój program szkolenia. Co ważne, wszelka ich aktywność odbywa się wyłącznie na zasadzie dobrowolności i w ramach wolnego czasu. Młodzież jest formalnie przyłączona do Norweskich Sił Zbrojnych, jednak nie może być tam zatrudniona, ponieważ zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem warunkiem *sine qua non* jest ukończenie 18 lat. Członkowie tej organizacji są objęci szkoleniami z zakresu umiejętności wojskowych, sportowych i lekkoatletycznych, pierwszej pomocy, strzelania z karabinu i wykorzystania systemów łączności.

Dania

Dania to kolejny nordycki kraj, który wykorzystuje Gwardię Krajową (*Hjemmeværnet / Home Guard*) do ochrony swojego terytorium. *Hjemmeværnet* została ustanowiona w 1948 roku (oficjalna data rozpoczęcia funkcjonowania to 1 kwietnia 1949 rok) i początkowo składała się z byłych członków duńskiego ruchu oporu z czasów II wojny światowej²⁰. Członkowie założyciele poprzysięgli chronić Duńczyków przed wszystkimi wrogami, zarówno krajowymi, jak i pochodzącymi z zewnątrz państwa. Wraz z końcem „zimnej wojny” i upadkiem Związku Radzieckiego zredefiniowano misję

¹⁷ Te plany wywołały duży protest zwolenników gwardzystów. Protestujący podkreślali, że siłą *Home Guard* jest oparcie się na lokalnych społecznościach i obecność w miastach i osadach. Zob.: A. Staalesen, *On border to Russia, a bonfire in protest against Norwegian defense cuts*, „The Independent Barents Observer”, 1.10.2016.

¹⁸ *Capable and Sustainable Long Term Defence Plan*, 17 June 2016, w: <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/fd/dokumenter/rapporter-og-regelverk/capable-and-sustainable-ltp-english-brochure---print.pdf> [dostęp: 19.02.2017].

¹⁹ *Long Term Defence Plan*, w: <https://www.regjeringen.no/en/topics/defence/ltp/ny-langtid-splan-for-forsvarssektoren/langtidsplanen-for-forsvarssektoren-er-vedtatt/id2520659> [dostęp: 20.02.2017].

²⁰ Zob. <http://www.hjv.dk/om-os/Sider/Styringsgrundlag.aspx> [dostęp: 24.02.2017].

duńskiej Gwardii i na początku XXI wieku rząd tego kraju poszerzył zakres jej obowiązków o niesienie pomocy ludności cywilnej podczas klęsk żywiołowych.

Home Guard to ochotnicza organizacja wojskowa, która jednocześnie stanowi integralną część obrony militarnej kraju. W czasie pokoju nie podlega ona dowództwu sił zbrojnych, lecz bezpośrednio ministrowi obrony²¹. Służba w Gwardii jest nieodpłatna, z wyjątkiem najbardziej podstawowych kosztów, jak: transport, czy utrata części zarobków w związku z pełnioną służbą, które są zwracane. Jest organizacją ludzi, którzy – na zasadzie dobrowolności – chcą wziąć udział w obronie i wsparciu państwa, zgodnie z powszechną w Danii tezą: obywatel, jako członek *Home Guard*, jest w stanie wykazać swoje dobrowolne i nieodpłatne prawo do udziału w obronie swego kraju i jego wartości demokratycznych²². Ta powinność obywatelska wynika przede wszystkim z artykułu 81 Konstytucji Danii, zgodnie z którym: „Każda osoba płci męskiej, która jest w stanie nosić broń, przyczynia się do obrony swojego kraju”²³.

Podstawowym zadaniem *Hjemmeværnet* jest wspieranie sił zbrojnych, tj. wzmocnienie i wsparcie wojska, marynarki wojennej oraz sił powietrznych w wypełnianiu ich zadań. Ponadto, od 2008 roku wspiera również międzynarodowe operacje pokojowe, w których uczestniczy duńskie wojsko²⁴. Przede wszystkim pomaga policji, służbom ratowniczym i innym instytucjom publicznym w wykonywaniu swoich obowiązków²⁵. W ramach realizacji swoich zadań, wolontariusze Gwardii wspierają cywilne zarządzanie kryzysowe i są wzywani do niesienia pomocy podczas katastrof naturalnych lub wywołanych przez człowieka. *Home Guard* zapewnia jednostki wojskowe gotowe do akcji 24 godziny na dobę, w godzinę od ogłoszenia alarmu²⁶.

Strategia Gwardii brzmi:

Staramy się być atrakcyjnym i wiarygodnym partnerem dla wszystkich, którzy biorą udział w obronie i ochronie Danii. Chcemy rozwijać nasze możliwości i stosować jako część zbiorowej gotowości w zakresie interwencji kryzysowych. Chcemy stawiać odpowiednie i wymagające zadania dla naszych wolontariuszy w celu zmotywowania ich do skutecznego niesienia pomocy²⁷.

²¹ K.E. Lioe, *Armed Forces in Law Enforcement Operations? – The German and European...*, op. cit., Springer – Verlag Berlin Heidelberg 2011, s. 42.

²² Według badania poglądów na temat *Home Guard*, przeprowadzonego w 2015 roku, 81% Duńczyków ufa Gwardii i jej zdolności do wykonywania swoich obowiązków. W 2004 roku to poparcie wynosiło 63%. Dane z: *The Home Guard 2015 Results and key figures*, Danish Home Guard, 2016.

²³ *Denmark Constitution*, Adopted on: 5 June 1953.

²⁴ W 2011 roku powołano *Centre for Stabilisation Engagement* (CSI), które jest odpowiedzialne za międzynarodowe zadania *Home Guard* (wsparcie wojska w działaniach na rzecz odbudowy państw zniszczonych konfliktem i pomoc ludności cywilnej) oraz innych zadań międzynarodowych, w tym ochrony sił bezpieczeństwa. Zob.: T. Fridberg, M. Damgaard, *Volunteers In The Danish Home Guard 2011*, Sfi – The Danish National Centre For Social Research, Copenhagen 2013; *Denmark's integrated stabilisation engagement in fragile and conflict-affected areas of the world*, Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Defence, Ministry of Justice, Copenhagen, November 2013; <http://www.hjv.dk/oe/CSI/in-english/Sider/default.aspx> [dostęp: 24.02.2017].

²⁵ A.H. Thomas, *Historical Dictionary of Denmark*, Rowman & Littlefield, Lanham 2016, s. 48.

²⁶ *The Future Use of Home Guard Volunteers and Reserve Personnel by the Danish Defence*, Defence Command Denmark and Home Guard Command, February 2015.

²⁷ Zob.: <http://www.hjv.dk/sider/english.aspx> [dostęp: 20.02.2017].

Misja zaś została sformułowana następująco:

Przyczyniamy się do obrony i ochrony Danii poprzez zapewnienie wiarygodnych i elastycznych ochotniczych sił wojskowych, które wspierają społeczeństwo we wszystkich sytuacjach²⁸.

Hjemmeværnet dzieli się na aktywne siły i rezerwę. Obecnie obejmuje około 16 000 aktywnych wolontariuszy i 31 000 osób w rezerwie. Aby zakwalifikować się do stanu aktywnego, trzeba mieć co najmniej 24 udokumentowane godziny służby w danym roku kalendarzowym. Aktywni ochotnicy najczęściej ćwiczą ok. 18 godzin miesięcznie. Ponadto, aby mieć wydaną broń, wymagane jest szkolenie ok. 250–300 godzin w ciągu pierwszych trzech lat służby, w tym 100 godzin podstawowego programu szkoleń. Gwardziści mający na stanie broń, muszą przejść coroczne testy strzelania. Aktywni ochotnicy są częścią oddziałów gotowości operacyjnej *Home Guard*. Wolontariusze w rezerwie są włączeni do jednostek, ale nie muszą w nich pracować (mają mniej niż 24 godziny pracy rocznie). W razie potrzeby wszyscy mają obowiązek zgłosić się do służby²⁹.

Przynależność do Gwardii jest otwarta zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet, którzy ukończyli 18 lat³⁰. Jej dowódca podlega bezpośrednio Ministrowi Obrony Danii. Warto podkreślić, że duńska *Home Guard* ma podwójne – wojskowo-cywilne kierownictwo. Od maja 2010 roku organizacją zarządzają: generał Finn Winkler i pełnomocnik rządowy Bjarne Laustsen (który jest członkiem duńskiego parlamentu). Dowódca wojskowy jest odpowiedzialny za szkolenie i rozmieszczenie jednostek, a także za ogólny nadzór nad *Home Guard*. Pełnomocnik rządowy ponosi odpowiedzialność za rekrutację oraz promocję Gwardii w duńskim społeczeństwie. *Hjemmeværnet* jest zorganizowana terytorialnie. Każda gmina ma co najmniej jedną kompanię Gwardii.

Home Guard jest podzielona na: *Army Home Guard* (AHG), *Naval Home Guard* (NHG) oraz *Air Force Home Guard* (AFHG).

AHG liczbowo stanowi największą część Gwardii, i ściśle współpracuje z regularną armią, policją i podmiotami zarządzania kryzysowego. Dania podzielona jest na dwa dowództwa regionalne: Wschodnie i Zachodnie oraz 12 okręgów AHG kierowanych przez oficerów. Każda gmina ma co najmniej jedną jednostkę prowadzoną przez kapitana. *Army Home Guard* zawiera: *Police Home Guard*, której głównym zadaniem jest pomoc policji oraz *Infrastructure Home Guard*, która chroni m.in. sieci telefoniczne, elektryczne, linie kolejowe i usługi pocztowe.

Police Home Guard składa się z 47 kompanii prowadzonych przez zawodowych policjantów. Służy do kontroli ruchu na festiwalach, poszukuje zaginionych i strzeże obiektów użyteczności publicznej. W czasie pokoju nigdy nie jest użyta tam, gdzie istnieje ryzyko bezpośredniej konfrontacji z cywilami.

Infrastructure Home Guard jest podzielona na pięć branż: transport, komunikację, energię, wodę, zdrowie. Ich przedstawiciele mogą wchodzić w skład

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Bekendtgørelse af lov om hjemmeværnet*, lovbekendtgørelse nr. 80 af 12. februar 2004, med de ændringer, der følger af lov nr. 277 af 5. april 2006 og § 2 i lov nr. 489 af 7. juni 2006.

³⁰ Nieuzbrojona damska *Army Corps* (*Lottekorpsen*) została włączona w 1989 roku do męskiego *Home Guard*. Kobiety stanowią ok. 15% składu Gwardii.

dziewięciu jednostek infrastrukturalnych *Home Guard* położonych w całej Danii. W czasie pokoju jednostki te zazwyczaj pomagają w strzeżeniu ważnych linii kolejowych lub elektrowni.

Naval Home Guard, wspiera marynarkę wojenną, administrację celną i podatkową (w walce z przemytem i przestępstwami gospodarczymi)³¹ oraz policję. Gwardia jest wykorzystywana do nadzoru morskiego, zabezpieczania instalacji morskich, patrolowania duńskich wód terytorialnych, akcji poszukiwania i ratownictwa na morzu oraz kontroli zanieczyszczeń. Dania jest podzielona na dwa okręgi: Zachodni i Wschodni *Naval Home Guard* oraz oddział na Bornholmie. 37 gmin nadbrzeżnych posiada swoje jednostki pływające.

Air Force Home Guard wspiera siły powietrzne w zakresie nadzoru lotnisk, patroli wód terytorialnych oraz raportowania o aktywności powietrznej wroga. Dania jest podzielona na dwa okręgi: Zachodni i Wschodni *Air Force Home Guard*, a także oddział na Bornholmie. Gminy z lotniskami lub w sąsiedztwie lotnisk mają szwadrony, kierowane przez poruczników.

W ramach duńskiej *Home Guard* istnieje 15 zespołów muzycznych, które biorą udział w różnych imprezach przez cały rok, zarówno w oficjalnych wydarzeniach z udziałem Gwardii, jak i pozostałych sił zbrojnych.

W *Defence Agreement 2013–2017* założono, że ogólna struktura *Hjemmeværnet*, w tym relacje między jej okręgami, jak i między nią a okręgami policji, jak również istniejące zadania krajowe oraz międzynarodowe, będą nie tylko utrzymane, ale także wzmocnione³². W ogólnym budżecie Ministerstwa Obrony Danii na 2017 rok (21,7 mld DKK/2,92 mld euro) zarezerwowano 2,3% dla Gwardii Krajowej (495,6 mln DKK/66,6 mln euro)³³.

Finlandia

Fińska organizacja obrony terytorialnej nieco odbiega od wyżej przedstawionych rozwiązań. Wpłynęła na to w równym stopniu historia tego kraju, jak i relacje z najbliższym sąsiadem – Rosją. Co istotne, Finlandia jest jednym z ostatnich krajów w Europie utrzymującym powszechny pobór wojskowy mężczyzn. Od zakończenia „zimnej wojny”, większość krajów europejskich przeszła do koncepcji tworzenia zawodowych armii i angażowania wolontariuszy. Finlandia jest w trakcie wdrażania reformy systemu obronnego. Restrukturyzacja sił i środków ma zwiększyć zdolność obronną i operacyjną tego kraju³⁴. I choć nadal lokuje się w czołówce Europy z budżetem obronnym w wysokości ponad 1,3% PKB (NATO zaleca, by było to ok. 2% PKB)³⁵, to należy zaznaczyć, iż wydatki na sprzęt wojskowy spadły o połowę od lat 90. XX wieku³⁶.

³¹ *Home Guard* współpracuje ze SKAT (*The Danish Customs and Tax Administration*), organem podatkowym w Danii. Więcej informacji: <http://www.skat.dk/SKAT> [dostęp: 25.02.2017].

³² *Danish Defence Agreement 2013–2017*, Copenhagen, 30 November 2012.

³³ *Defence expenditure*, w: <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/Defenceexpenditure.aspx>; <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Documents/danish-defence-expenditure-2017.pdf> [dostęp: 24.02.2017].

³⁴ The Finnish Defence Forces Annual Report 2014.

³⁵ *Share of defence budget of GDP*, w: http://www.defmin.fi/en/tasks_and_activities/resources_of_the_defence_administration/finances/share_of_defence_budget_of_gdp [dostęp: 03.03. 2017].

³⁶ *Defence Forces Reform Concept*, Finnish Defence Forces, February 2012.

Strategiczne wybory każdego kraju są kształtowane nie tylko przez jego geografę i geopolityczne otoczenie, ale również przez historyczne doświadczenia. Finlandia przeszła długą drogę od zakończenia II wojny światowej, w trakcie której niejednokrotnie musiała dostosować swoją politykę bezpieczeństwa i obrony do zmieniających się okoliczności. Drogę tę rozpoczął układ pokojowy zawarty w Paryżu w lutym 1947 roku pomiędzy sojusznikami III Rzeszy (Austrią, Bułgarią, Finlandią, Rumunią, Węgrami i Włochami) a aliantami, który nakazywał Finlandii redukcję jej armii. Utrzymanie sił lotniczych, lądowych i morskich miało być ściśle ograniczone do realizacji zadań wewnętrznych oraz obrony granic. W związku z tym, Finlandia miała prawo mieć siły zbrojne składające się z: wojsk lądowych (w tym wojska graniczne i artyleria przeciwlotnicza) o łącznej sile (i nie więcej niż) 34 400 żołnierzy i pracowników cywilnych; marynarki wojennej z personelem w liczbie 4500 i sprzęcie o łącznym tonażu 10 000 ton; sił powietrznych (włącznie z lotnictwem marynarki wojennej) mające w dyspozycji 60 samolotów i całkowitej liczbie personelu 3000. Znalazł się tam ponadto zapis o zakazie szkolenia wojskowego osób niebędących członkami sił zbrojnych³⁷.

Przeobrażenia, jakie dokonały się w geopolityce Starego Kontynentu na przełomie lat 80. i 90. XX wieku, przyniosły zmiany także dla państw Europy Północnej. Dla Finlandii oznaczało to, że może zrewidować postanowienia pokojowe z 1947 roku. I tak, w 1990 roku Finlandia uznała zapisy traktatu paryskiego za anachroniczne i w nowej sytuacji politycznej niewiążące, w związku z czym wypowiedziała je jednostronnie³⁸. Kraj mógł przystąpić do reformy swoich sił zbrojnych i samodzielnie decydować o ich wielkości oraz strukturze. Tę samodzielność wzmocniło przystąpienie do Unii Europejskiej (UE) w 1995 roku (Unia stała się ważnym gwarantem bezpieczeństwa Finlandii). Zasadnicze zmiany w polityce bezpieczeństwa i obrony Finlandii zostały zaproponowane w 1997 roku. Ich częścią stał się m.in. powszechny pobór oraz nowoczesny system obrony terytorialnej.

Finlandia nie należy do żadnego sojuszu wojskowego, ale jej mieszkańcy są gotowi bronić swojego terytorium opierając się na własnych zasobach, dlatego też utrzymuje i rozwija swoje siły obrony narodowej oraz wiarygodny potencjał wojskowy. Państwo to ma jedną z największych armii w Europie (obecnie jest to 230 000 żołnierzy, ale rząd założył stopniowy wzrost do 280 000 w 2020 roku³⁹). Fińska obrona jest oparta na poborze i dobrze wyszkolonych rezerwistach. Ogólny pobór generuje wystarczające zasoby na potrzeby armii, marynarki i sił powietrznych, aby skutecznie działać

³⁷ Art. 13 *Treaty Of Peace With Finland*, Paris, 10th February, 1947, Presented by the Secretary of State for Foreign Affairs to Parliament by Command of His Majesty, Treaty Series No. 53 (1948); P. Visuri, *Evolution Of The Finnish Military Doctrine 1945–1985*, Finnish Defence Studies, War College Helsinki 1990, *passim*.

³⁸ M. Jakobson, *Finland in the New Europe*, Praeger Publishers Westport, CT, and London, 1998, s. 104; R.E.J. Penttälä, *Finland's Security in A Changing Europe. A Historical Perspective*, National Defence College Helsinki 1994, s. 53; J. Blomberg, *Under Secretary of State for Political Affairs*, Finnish Ministry for Foreign Affairs, Finland's evolving security policy, NATO Review, WEB EDITION No. 1, Feb 1993, Vol. 14, s.12–16; A. Sallinen, *Modernising the Finish Defence – Combining Tradition with Cost-Efficiency and Internationalisation*, [w:] A. Haaland Matlary, Ø. Østerud, *Denationalisation of Defence: Convergence and Diversity*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York 2007, s. 158–162.

³⁹ *Government's Defence Report*, Prime Minister's Office Publications 7/2017, Helsinki 2017.

w czasach wojen oraz kryzysów. Pobór jest opłacalnym sposobem pozyskiwania dużej i doświadczonej rezerwy. Rezerwiści posiadają umiejętności nabyte w ramach służby wojskowej, które mogą być użyte do obrony kraju. Opinia publiczna w Finlandii nadal nie jest przychylna ewentualnemu przystąpieniu kraju do NATO (około 25% Finów jest „za” i liczba zwolenników takiej decyzji nie wzrasta pomimo faktu, że Rosja postrzegana jest obecnie jako większe zagrożenie niż wcześniej), ale popiera własny system oparty na obowiązkowej służbie wojskowej i obronie terytorialnej.

Fińska doktryna wojskowa opiera się na koncepcji obrony totalnej (całkowitej), co oznacza, że wszystkie sektory gospodarki i rządu zaangażowane są w proces planowania obronnego. Strategia ta zakłada włączenie do obrony kraju cywilów. Tak więc wszelkie podmioty państwowe (rządowe), prywatne i społeczne ponoszą odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa państwa. Mają one obowiązek projektować swoje działania w trakcie kryzysu. Każdy podmiot regularnie ćwiczy na wypadek kryzysów i ma przydzieloną kombinację normalnych i nadzwyczajnych uprawnień potrzebnych do funkcjonowania w każdej sytuacji. W okresie wojny, wszystkie zasoby społeczeństwa mogą być kierowane do służby ochrony kraju. Każdy obywatel musi w niej uczestniczyć. Komunikat adresowany do poborowych brzmi: „Jesteś najlepszą osobą do tego, by bronić naszego kraju”. Fińskie Siły Zbrojne rozwijają to hasło tak: „Finlandia potrzebuje twojego wysiłku, ponieważ jesteś najlepszą osobą, aby bronić naszego kraju, naszej niezależności i naszej terytorialnej integralności”⁴⁰. W efekcie około 80% mężczyzn odbywa służbę wojskową i jest to jeden z najwyższych wskaźników poboru na świecie. Służba wojskowa jest obowiązkowa dla mężczyzn, którzy osiągnęli 18 lat i nie skończyli 60 (obywatel, który odmawia wykonywania służby wojskowej lub służby zastępczej podlega karze 173 dni więzienia)⁴¹. Służba trwa 165, 255 lub 347 dni (służba zastępcza także trwa 347 dni)⁴². Po jej zakończeniu prowadzone są ćwiczenia utrwalające i uzupełniające szkolenia otrzymane podczas trwania służby wojskowej. Jest to również elastyczny sposób na podniesienie gotowości wojskowej. Obywatel, który jest w rezerwie (szacuje się, że obecnie jest to grupa około 900 000 osób) musi brać udział w ćwiczeniach utrwalających. Liczba dni – 40, 75 lub 100 – w zależności od rodzaju szkolenia, które przeszedł rezerwista jako poborowy, i od stopnia wojskowego. Gdy warunki nie są stabilne lub są deklarowane sytuacje awaryjne, gotowość do obrony jest podnoszona poprzez zaangażowanie rezerwistów do dodatkowej służby lub poprzez mobilizację⁴³.

Fińskie Siły Zbrojne opierają się na trzech filarach: wojskach operacyjnych; wojskach regionalnych (odpowiedzialnych za obronę terytorialną)⁴⁴, stanowiących zasadniczy potencjał obronny kraju; oraz siłach lokalnych – niedużych pododdziałach

⁴⁰ Conscript 2016 A guide for you who are preparing to carry out your military service, w: <http://puolustusvoimat.fi> [dostęp: 03.03.2017].

⁴¹ Conscription Act (1438/2007) Ministry of Defence This Act enters into force 1 January 2008.

⁴² Od 1995 roku kobiety pomiędzy 18 a 29 rokiem życia mają możliwość dobrowolnego podjęcia służby wojskowej w siłach zbrojnych lub w straży granicznej.

⁴³ *National defence is everybody's business*, Försvarsmakten The Finnish Defence Forces 2016.

⁴⁴ W 2014 roku fińska armia zareagowała na zmiany w środowisku bezpieczeństwa poprzez rozwijanie swoich zdolności i podniesienie gotowości. Siły Zbrojne Finlandii przeszły proces restrukturyzacji. Zmiany organizacyjne dotknęły wojska regionalne (terytorialne) – pozostawiono 12 regionalnych biur wojskowych w największych miejscowościach Finlandii.

złożonych z rezerwistów-ochotników, zaprojektowanych do wzmacniania ochrony wytypowanych instytucji i obiektów (także w czasie pokoju)⁴⁵.

Siły Terytorialne (ST) – Lokalne Jednostki Obrony i ochotnicze jednostki rezerwy (*Maakuntajoukot*) – zostały utworzone 14 lutego 2007 roku i stanowią regionalne wsparcie Fińskich Sił Zbrojnych. Składają się one z ochotników rezerwy, którzy podpisali umowę zobowiązującą ich do określonych zadań w czasie kryzysu. Siły Terytorialne są złożone z kompanii terytorialnych, podległych dowództwu wojskowemu. Ich członkowie mają w domu osobiste wyposażenie (kamizelki, ochraniacze i broń), co umożliwia im szybką mobilizację w sytuacjach kryzysowych. Wśród najważniejszych zadań ST są: ochrona, opieka, nadzór i obrona określonych celów (obiektów) na całym obszarze ich okręgu wojskowego, w którym są ulokowane. Ponadto mają za zadanie zapewnienie pomocy na żądanie policji lub straży pożarnej i innych instytucji. Ochotnicy są regularnie szkoleni, a ich zdolności fizyczne corocznie są testowane. Szkoleniem członków ST zajmuje się Fińskie Stowarzyszenie Szkolenia Obrony (*National Defence Training Association of Finland*), założone w 1993 roku. Jest to organizacja, która uczy i przygotowuje do przetrwania podczas niebezpiecznych sytuacji w życiu codziennym oraz w wyjątkowych warunkach. Jest partnerem strategicznym Sił Obrony Finlandii.

Islandia

Islandia nie ma sił zbrojnych i utrzymuje jedynie niewielką Straż Przybrzeżną. Jest ona odpowiedzialna za akcje poszukiwania oraz ratownictwa, bezpieczeństwo morskie oraz porządek publiczny na morzach otaczających Islandię (bezpieczeństwo nawigacji i monitorowania statków oraz ich załóg, patrole graniczne, ochrona rybołówstwa, kontrola zanieczyszczeń, unieszkodliwianie bomb i broni). W skład 250 osobowej grupy wchodzi m.in. kapitanowie statków, piloci, mechanicy samolotów, inżynierowie, specjaliści ds. amunicji i materiałów wybuchowych, żeglarze⁴⁶. Członkowie Straży Przybrzeżnej mają ratować ludzi przed niebezpieczeństwem na morzu lub na lądzie i zapewniać w razie potrzeby natychmiastowy transport medyczny oraz pomoc łodziom czy statkom. W tym celu prowadzona jest 24-godzinna obserwacja, by reagować na alarm tak szybko, jak to możliwe.

Bezpieczeństwo zewnętrzne Islandii opiera się na jej członkostwie w NATO oraz na wspólnym porozumieniu ze Stanami Zjednoczonymi. Zgodnie z artykułem 75 Konstytucji z 1944 roku, rekrutacja może być wprowadzony w przypadku „zagrożenia narodowego”. Pobór lub inny rodzaj obowiązkowej służby nigdy nie został wprowadzony w życie.

Stany Zjednoczone były pierwszym krajem, który uznał niepodległość Islandii w 1944 roku⁴⁷. Oba państwa podpisały dwustronną umowę w 1951 roku, na której

⁴⁵ H. Herranen, *General conscription and wartime reserve in Finland* [w:] C.L. Gilroy, C. Williams, *Service to Country: Personnel Policy and the Transformation of Western Militaries*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, London England 2006, s.179–201.

⁴⁶ *The Icelandic Coast Guard „Always Prepared”*, w: http://www.lhg.is/media/LHG80/Landhelgisgasla_Islands_enska2_.pdf [dostęp: 05.05.2017].

⁴⁷ S. Jakobsson, G. Halfdanarson, *Historical Dictionary of Iceland*, Rowman & Littlefield Lanham Maryland 2016 (Third edition), s. 232.

podstawie uruchomiono amerykańską bazę wojskową w Keflavik. Wcześniej, podczas II wojny światowej, zlokalizowane tam lotnisko, służyło jako baza lotnicza dla bombowców⁴⁸. Miejsce to nabrało kluczowego znaczenia w okresie „zimnej wojny”, gdyż znajduje się w połowie drogi między Wschodnim Wybrzeżem Stanów Zjednoczonych i Europą, co pozwoliło USA na łatwy dostęp do patrolowania Arktyki oraz subarktycznych wód oceanicznych na Północnym Atlantyku, pomiędzy Grenlandią, Islandią a Wielką Brytanią, oraz monitorowania działań wojsk radzieckich.

W 2006 roku Stany Zjednoczone ogłosiły, że w dalszym ciągu zapewniają obronę Islandii, ale już bez trwałego oparcia sił ulokowanych w tym kraju. W tym samym roku *Naval Air Station Keflavik* została zamknięta. Umowa pozostaje w mocy, mimo że Amerykańskie Siły Zbrojne już tam nie stacjonują. Islandia nie ma wojska, ale Straż Wybrzeża wypełnia większość powinności wojskowych i jest odpowiedzialna za utrzymanie Keflavik, jako instalacji wojskowej. Decyzja o wycofaniu amerykańskich wojsk była pokłosiem tego, że USA przeniosły punkt ciężkości w swojej polityce obronnej z Europy do Atlantyku Północnego oraz w kierunku Morza Śródziemnego.

We wrześniu 2015 roku zastępca sekretarza obrony USA, Bob Work, podczas wizyty w Islandii, odwiedził byłą bazę w Keflavik. Poinformował wówczas, że Amerykańska Marynarka jest zainteresowana rozmieszczaniem morskich samolotów patrolowych w byłej bazie wojskowej. Głównym uzasadnieniem dla odnowionych amerykańskich interesów w Keflaviku są rosnące przypadki rosyjskich „najazdów” powietrznych i morskich na kilka krajów arktycznych, w tym Kanadę, Finlandię, Norwegię i Szwecję, a także Islandię. Koncepcja, zakładająca ponowne otwarcie bazy w Islandii, jest częścią Europejskiej Inicjatywy Wzmocnienia (*European Reassurance Initiative*, ERI⁴⁹). ERI sygnalizuje nie tylko rozległe amerykańskie działania w zakresie nadzoru w Arktyce, ale także początek zwiększonego zaangażowania na Północy oraz zintensyfikowanie obecności wojskowej Stanów Zjednoczonych w Europie Środkowo-Wschodniej. Celem jest wzrost poziomu bezpieczeństwa państw wschodniej flanki NATO.

W czerwcu 2016 roku Islandia i USA podpisały porozumienie dotyczące współpracy w dziedzinie obronności. Dokument stanowi załącznik do umowy zawartej między dwoma krajami w 2006 roku. USA zobowiązały się w nim do wsparcia nadzoru lotniczego NATO w Islandii, stałych konsultacji w sprawie bezpieczeństwa i spraw obronnych, eksploatacji obiektów obronnych, wymiany informacji oraz praktycznej współpracy w dziedzinie poszukiwania, ratownictwa, a także pomocy w przypadku katastrof⁵⁰.

⁴⁸ *Defense of Iceland: Agreement Between the United States and the Republic of Iceland*, May 5, 1951. *American Foreign Policy 1950–1955 Basic Documents Volumes I and II* Department of State Publication 6446 General Foreign Policy Series 117 Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1957.

⁴⁹ Zob.: *European Reassurance Initiative and Other U.S. Efforts in Support of NATO Allies and Partners*, The White House Office of the Press Secretary, June 03, 2014; *Statement by the President on the FY2017 European Reassurance Initiative Budget Request*, The White House Office of the Press Secretary, February 02, 2016.

⁵⁰ *Joint-Declaration Between The Department of Defense of the United States of America and the Ministry for Foreign Affairs of Iceland* 29 June 2016, w: <https://www.mfa.is/media/Varnarmal/Joint-Declaration--Signed-.PDF> [dostęp: 10.03.2017].

Podsumowanie

Koniec „zimnej wojny” spowodował (z różnym nasileniem) spadek budżetów obronnych państw regionu nordyckiego. I tak, trzy spośród nich po zakończeniu „zimnej wojny” znacznie zmniejszyły swoje zdolności obronne (Szwecja, Dania oraz Islandia – w efekcie zamknięcia amerykańskiej bazy w Keflavik), jedno utrzymało je na niezmiennym poziomie (Norwegia), a kolejne systematycznie je rozwija (Finlandia). Te decyzje były wynikiem założenia trwałego pokoju w najbliższym sąsiedztwie oraz przyjętych strategii bezpieczeństwa. W efekcie, kraje te skoncentrowały się znacznie bardziej na międzynarodowych misjach pokojowych niż na obronie własnego terytorium. Szwedzka minister spraw zagranicznych, Margot Wallström, tak wyjaśniła decyzję swojego kraju:

Dla kraju takiego jak nasz, polityka zagraniczna jest, pod wieloma względami, pierwszą linią obrony. Poprzez aktywną politykę zagraniczną – w tym współpracę, dyplomację, operacje wojskowe oraz środki budowy zaufania – możemy przyczynić się do bezpieczeństwa, wraz z innymi⁵¹.

Zwiększona aktywność militarna Rosji w regionie nordycko-bałtyckim spowodowała, że państwa Europy Północnej zostały zmuszone do zmiany dotychczasowych priorytetów w zakresie bezpieczeństwa i obrony oraz zredefiniowania potencjalnych zagrożeń. W następstwie tego, rządy państw nordyckich: założyły sukcesywne zwiększanie wydatków na obronność, ich uwaga ponownie przesunęła ku kwestiom terytorialnym, a także skupiły się mocniej na regionalnej współpracy w dziedzinie obronności. Ponadto, nasiliła się debata nad członkostwem Szwecji i Finlandii w Sojuszu Północnoatlantyckim.

Państwa nordyckie postawiły na rozwój obrony terytorialnej, jako kolejnego, samodzielnego rodzaju sił zbrojnych. Sukcesywnie wzmacniają one swoje Gwardie Krajowe – organizacyjnie i finansowo, w efekcie mają bardzo silne struktury obrony terytorialnej. W grupie nordyckiej wyróżnia się Szwecja, która może być wzorem w zakresie organizacji obrony terytorialnej. Państwo to postawiło silny akcent na wykorzystanie czynnika społecznego – organizacji proobronnych, które poprzez specjalne umowy z Gwardią Krajową umiejscowione są *de facto* w systemie obronnym państwa.

Obrona terytorialna w państwach nordyckich *Streszczenie*

Obrona terytorialna w krajach nordyckich ma długą historię i odgrywa istotną rolę w systemach bezpieczeństwa tych krajów. Jest ona odrębnym rodzajem sił zbrojnych, tak więc jej obecność nie tylko uzupełnia i wzmacnia istniejące wojsko, ale wpływa na poprawę stanu bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. Organizacja sił obrony terytorialnej jest mocno związana z narodowymi strategiami bezpieczeństwa oraz położeniem geopolitycznym krajów nordyckich. Kraje nordyckie rozwijają obronę terytorialną, jako

⁵¹ Speech by Minister for Foreign Affairs Margot Wallström at the Folk och Försvar Annual National Conference, 13 January 2016.

kolejny, samodzielny rodzaj sił zbrojnych. Sukcesywnie wzmacniają one swoje Gwardie Krajowe, zarówno organizacyjnie, jak i finansowo. W efekcie mają bardzo silne struktury obrony terytorialnej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, obrona terytorialna, kraje nordyckie

Territorial defence in the Nordic countries

Abstract

Territorial defence in the Nordic countries has a long history and plays an important role in the security systems of these countries. It is a separate kind of armed force, so its presence not only complements and strengthens the existing military, but also improves internal and external security. The organization of territorial defence forces is strongly linked to the national security strategies and the geopolitical position of the Nordic countries. Nordic countries are developing territorial defense as another independent type of armed force. They successively reinforce their Home Guard – organizationally and financially. As a result, they have very strong territorial defense structures.

Key words: security, territorial defence, Nordic countries

Территориальная оборона в государствах Северной Европы

Резюме

Территориальная оборона в государствах Северной Европы имеет долгую историю и играет важную роль в системах безопасности этих стран. Такие формирования являются отдельным видом вооруженных сил, и таким образом они не только дополняют и усиливают остальные виды войск, но и влияют на повышение внутренней и внешней безопасности. Организация сил территориальной обороны тесно связана с национальными стратегиями безопасности и геополитическим положением стран Северной Европы. Эти государства развивают территориальную оборону, как еще один, отдельный вид вооруженных сил. Они постоянно усиливают подразделения своих национальных гвардий, как в организационном, так и финансовом планах. В результате этих действий государства Северной Европы располагают очень сильными структурами территориальной обороны.

Ключевые слова: безопасность, территориальная оборона, государства Северной Европы

